

Eigen land laatst!

Eigen land laatst!

70 Selfies zonder mondkapje

Jan Siemonsma

Schrijver: Jan Siemonsma
Foto omslag: Wegenwiki.nl
ISBN: 9789403639505
© Jan Siemonsma (2021)

Inhoud

9	Eigen land eerst!
12	Rondje Gemert
16	Stippelberg
20	Kromme Rijn
24	Oude IJssel
28	Kruishaarderpap
32	Lebbenbrugge
37	Grensmaas
40	Reve
43	Skylge rond
47	Skylge te voet
51	Dommel
56	Millingerwaard
60	Duffelt
64	Oene
68	Renderklippen
72	Hoog Buurlo
76	Loenen
79	Amsterdam-Rijnkanaal
83	Lunteren
87	Hoogeveen
90	Oude Diep
94	Midden-Delfland
98	Heelsumse Beek
102	Lopikerwaard
107	Riels Laag
112	Groenlose Slinge
116	Oostvaardersplassen
119	Haringvliet
123	Bernheze
127	Bernisse

130	Joppe
134	Easterskar
137	Eilandspolder
140	Walcheren
145	Oranjezon
148	Zuid-Beveland
151	Harsloërpad
155	Bommelerwaard
158	Noordoost-Twente
162	Spaarndam
166	Zaanstad
170	Steenwijkerland
174	Land van Grave
178	De Reest
182	Overflakkee
187	Rondom Epen
191	De Zaan
196	Sint-Pietersberg
200	De Geul
205	Gerendal
208	Eastermar
212	Kiekberg
216	Oude Rijn
220	Hierdense Beek
223	Zeesluis IJmuiden
227	Alblasserdam
231	Hollandse Plassen
236	De Glind
240	Hollandse Duinen
244	Meijendel
247	Batouwe
251	Twenterand
254	Knarbos
258	Hatterm
263	Midden-Veluwe

- 267 Zuiderwaterlinie
- 272 Noord-Duitsland – Hanzeverbond
- 276 Noord-Duitsland – HB, HH en HL
- 281 Noord-Duitsland – Rügen

Eigen land eerst!

Een lange carrière in het buitenland, gevolgd door een drukke loopbaan in Nederland met zeer veel tropische reizen, bracht me naar een vijftigtal landen in zo'n achttienhonderd vliegreuren ('Globetrotter'. In: *Tureluren*, 2015). Een aanzienlijke ecologische voetafdruk!

Maar wat weet ik nu eigenlijk van mijn eigen landje? Van de Nederlandse geografie, de vaderlandse geschiedenis, de cultuur en de natuur? Dus toen de blessuretijd van de 'ouwe dag' was aangebroken, ben ik project 'Eigen land eerst' begonnen, in het kader van levenslang leren. Eigenlijk dus 'Eigen land laatst', maar beter laat dan nooit.

Mocht je denken dat Trump in zijn verkiezingscampagne in 2016 de slogan 'America First' heeft bedacht, mooi niet! Het is slechts een bijzonder nare, nationalistische, populistische variant op mijn doen en laten sinds 2013, en dat is Nederland beter leren kennen onder het motto (geen slogan!): 'Nederland eerst'.

Wat reuze helpt om ervaringen te onthouden is om ze vast te leggen in beeld en geschrift. Ik moet bekennen dat de eerste verhaaltjes in *Tijftjaffen* (2014) en *Tureluren* (2015) nog enigszins het karakter hadden van een egotrip ('Ikke eerst'), maar die bron van 'selfies' raakt natuurlijk uitgeput. Geleidelijk kreeg 'Nederland eerst' middels fiets- en wandeltochten de overhand. Inmiddels heb ik verslag gedaan van zo'n vierhonderd dagtochten binnen Nederland. De toegiften over nostalgische vakantie-reizen naar Indonesië (In: *Tijftjaffen*, 2014), Sri Lanka (In: *Tureluren*, 2015) en Vietnam (In: *It giet oan!*, 2016), en culturele reizen naar de Peloponnesos (In: *Lustrum*, 2017) en Andalusië (In: *1000110*, 2019), vallen daarbij in het niet.

Heb ik veel geleerd over ons kleine, overbevolkte, natte

landje? Heel veel! En het leuke is dat het geen losstaande weetjes zijn, maar steeds vaker de grotere verbanden zichtbaar worden.

Wat betreft geografie heb ik nu meestal wel een idee waar een rivier, beek, stad, dorp of kasteel ligt als die plek om een of andere reden in het nieuws is. Kent u Schenkenschans, het verhaal achter Kampereiland, de Mandercirkels, de ene en de andere Vecht, deze en gene IJssel, en het belangrijkste exportproduct van Eastermar? En je wilt niet weten hoeveel plaatsen in Nederland dezelfde naam hebben. Zo kocht dochter Meike recentelijk op Marktplaats een kast voor haar Amsterdamse studentenkamer in Laren. Dat ligt mooi op de route van Wageningen naar Amsterdam, denk je dan. Helaas, er bleek een flinke omweg nodig te zijn om de kast op te halen in Laren bij Lochem in de Achterhoek.

Wat betreft geschiedenis ben ik veel meer te weten gekomen over onze voorgeschiedenis (Eugène Dubois en zijn *Homo erectus*), het effect van de ijstijden (stuwwallen en 'flutes'), het begin van onze jaartelling onder de Romeinen (limes, castra en castella), over de terreur van de Noormannen (Pact van Asselt), de Tachtigjarige Oorlog en zijn waterlinies (ooit van de Zuiderwaterlinie gehoord?), de Franse periode rond 1800 (de intrigerende Daendels uit Hattem), en de Wereldoorlogen.

Uit mijn jeugd kende ik paardenbloem, madelief en pinksterbloem (omdat daar de kievitseieren tussen verborgen lagen). Nu heb ik een redelijke kennis van de Nederlandse wilde flora. De grotere elementen van onze fauna kennen geen grote geheimen meer, al moet ik bekennen dat de kleine vliegensvlugge zangvogeltjes mij voor problemen blijven stellen.

En hoe meer je weet, hoe leuker het wordt. Niet alles wat je tegenkomt is meer een onbeantwoorde vraag. In vele gevallen ken je het antwoord, en dan wordt juist die andere onbeantwoorde vraag, dat ene bijzondere plantje of dat

onbekende vogelgeluid een uitdaging om op te lossen.

En laten we wel zijn! Het is nooit makkelijker geweest om antwoorden op vragen te vinden: internet, wikipedia, determinatie app's van vogelgeluiden en planten staan tot je beschikking om puzzels op te lossen (maar blijf vooral kritisch!).

En toen kwam Covid-19 eind 2019. En moesten we thuis blijven, afstand houden, mondkapje op. Maar ik hoefde niets te veranderen aan mijn hobby. Ik trek er in mijn eentje op uit (mijn lieve echtgenote zit nog lang niet in blessuretijd!), maak een dagtocht in iedere uithoek van Nederland, heb mijn eigen voedsel bij me, maak foto's als geheugensteuntje, en schrijf op wat me opvalt. Op de eerste plaats voor mezelf. Het voelt als een ontdekkingsreis door Nederland, en ik ben nog lang niet klaar.

'Nederland eerst' dus! En woon je in een ander land? 'Eigen land eerst'. Dit is geen hartenkreet van een 'trumpiaanse' nationalist – ik voel me meer Europeaan dan Nederlander, en ben lid van de Europese politieke partij Volt –, maar een aanbeveling om, ook na de pandemie, niet meteen in het vliegtuig te stappen naar verre oorden, maar te blijven ontdekken wat ons eigen landje aan moois en lelijks te bieden heeft. En het is goed voor je ecologische voetafdruk!

Zing, fluit, huil, lach, fiets, loop en bewonder!

Rondje Gemert

Op deze zonnige donderdag, 23 juli 2020, krijg ik Gemert niet te zien, maar wel de ommelanden. Mijn rondje Gemert gaat niet dóór Gemert, maar in een grote boog eromheen, inclusief de Stippelberg. Start op het centrale plein van Erp met de neoclassicistische Waterstaatskerk uit MDCCCXLIII, maar de torenspits van Pierre Cuypers is van latere datum (1897).

Erp werd zwaar getroffen tijdens de eerste Corona golf. Maar het leven gaat door. Vandaag wordt het plastic opgehaald in Erp. Alle lantaarnpalen hangen rondom vol met zakken plastic afval, aan speciaal aangebrachte haakjes. Buiten de bebouwde kom, waar geen lantaarnpalen zijn, moeten mensen inventief zijn: dan maar een spijker in de boom.

De gekanaliseerde beek bij Erp is de Aa, één van de vele Aa's, hetgeen gewoon 'stromend water' betekent. Maar deze Aa is wel een flinke jongen, die ontspringt in Nederweert en uitstroomt op de Dieze rond 's-Hertogenbosch.

Ik moet even stoppen om waterstralen te ontwijken van sproeiers boven een aardbeiveld. De meeste aardbeien groeien hier niet op verhoogde stellages, maar kruipen over de grond, soms onder netten. Bij de aardbeien ruik ik een uienlucht, maar die is afkomstig van een belendend perceel waar prei wordt geoogst.

Ik fiets door bos 't Hurkske. Vlak langs het fietspad staan drie orchideeën prachtig te bloeien: de brede wespenorchis. Een halve meter hoog, in het oog springend, op een kwetsbare plek. Ben benieuwd hoe lang ze het hier uithouden.

Vervolgens een waterpoel waar groene kikkers met een reuzensprong van de oever het water induiken wanneer ik te dichtbij kom. De knoflookpad komt hier voor, maar die is zeldzaam en niet zo'n verspringer. Hij kan wel van geur verspringen om vijanden af te schrikken.

Op de akkers bloeit de aardappel, rijpt het graan en ontnemt de manshoge mais je het uitzicht. Ook veel kwekerijen, zoals van 'gebroken hartje'; een leuk cadeautje voor je Valentijn als die je Valentijn niet wil zijn.

Dorp Boerdonk, vervolgens het tweelingdorp Beek en Donk (mijn King Atlas uit 1958 ziet het nog als twee afzonderlijke dorpen), waarbij Beek logischerwijs het dichtst bij de Aa ligt. Ik kruis de Aa via de Leekerbrug, sla 'De derde steeg' in en ga de bocht om voor de 'Weg naar de derde steeg'.

Wat een bloemenpracht in de bermen. Te veel om op te noemen. Alles bloeit, zelfs de doorgeschoten asperge. Het heeft geen zin een paklijst te maken, want dat wordt een litanie vol herhaling. Het is een mooie gelegenheid om vanaf de fiets de plantennamen te repeteren, net alsof ik morgen examen moet doen. Ik heb even een 'flashback' van mijn mondeling examen plantensystematiek bij prof. H.C.D. de Wit in het tweede jaar (1968/69) van mijn studie Tropische Landbouwplantenteelt. Zijn enige doel was om je wat liefde voor het vak bij te brengen. Pas nu, vijftig jaar later, valt bij mij het kwartje. Trouwens, zeepkruid schrijf ik wel op, want die ben ik dit seizoen nog niet in bloei tegengekomen.

Langs de Hemelsbleekweg staat de Wortel van Mortel, een vierkante mediators honderdvijfentwintig meter hoog bij het dorp De Mortel. De toren met vier 'Saturnus ringen' is van de meeste schotelantennes ontdaan en voor het symbolische bedrag van één euro overgedragen aan enkele slechtvalken, die in ruil toestemming hebben gegeven om hun intieme gezinsleven live uit te zenden.

Ik nader de beboste Stippelberg, waar ik ruwweg omheen zal fietsen. 'Stippel' verwijst naar zandduinen uit de tijd dat het hier nog een zandbak was. Een mooie plek met natuurlijke hindernissen voor Golfcourse Stippelberg (ik zie enkele amateurs driftig zoeken naar het balletje dat waarschijnlijk verder het 'dal' is ingerold in plaats van naar de 'hole'). Een beekje heet de 'Snelle Loop - de blauwe draad door het

landschap', toeleverancier voor de Aa. De naam herinnert mij aan de 'Snelle Jelle – lekkere snack in mijn rugzak'.

Nog een prachtig vennetje langs de weg met verspringende kikkers, en waterlelies die verspringen van roze naar geel. Hebben we de populierensneeuw en de iepensneeuw achter ons gelaten, nu laten lindebomen massaal het schutblad van de bloeiwijze vallen.

In de buurt van Bakel in de berm een grote verwilderde populatie van het theeboompje, de struikspirea ter onderscheid van de moerasspirea. Terwijl een holeduif roept fiets ik langs een groep naakte alpaca's.

De grote plassen ten zuiden van de Stippelberg zijn te danken aan zandwinning. Deels zijn ze al geschikt gemaakt voor recreatie, zoals bij Natuurpoort Nederheide. Hier kom ik terug om op de Stippelberg en de Nederheide te wandelen.

De naaldbomen hebben het zwaar door verdroging op deze zandgronden, de fijnspar krijgt de genadeslag door de letterzetter. Ik trek een loshangend stuk schors van een doolie boom en bekijk het gigantische netwerk van tunnels aan de binnenkant, waar nog enkele kevertjes klem zitten die het niet is gelukt om naar buiten te kruipen. Aan de buitenkant van de schors kleine ontsnappingsgaatjes, tientallen per vierkante decimeter, waaruit de kevertjes zijn weggevlogen naar de volgende kerstboom.

Ten noorden van de Stippelberg ligt nog een element van deze beboste oase in landbouwgebied, het Beestenveld. Dan vraag je ook om wroetsporen van wilde zwijnen, die hier officieel helemaal niet mogen komen (alleen op de Veluwe en de Meinweg). Maar ze zitten er wel, getuige ook het verkeersbord langs de weg met plaatjes van zowel een hert als een wild zwijn: 'Wij steken zomaar over'.

In dorp De Rips wordt langs de bosrand de ontginningsgeschiedenis geïllustreerd op een aantal informatiepanelen die samen het 'Bosmuseum De Rips 2008' vormen.

Op een enorme akker kruipen enkele tractoren langzaam vooruit, een vierkante tent achter zich aanslepend waarin een aantal groene vingers verstopt zitten, die handmatig de stekken van winterprei in de plantgeul laten glijden.

Ik kom langs een geblindeerde kwekerij van paddenstoelen: Veme Specials. Een paar dagen geleden tijdens een kort verblijf in Groningen zijn Marita en ik naar de bioscoop in het Forum Gebouw geweest, gelokt door de veelbelovende titel 'Fantastic Fungi'. Hoewel de versnelde beelden van uit de grond kruipende paddenstoelen heel mooi waren, werd de film steeds spiritueler. 'Magical Mushrooms' of 'Popular Paddo's' waren betere titels geweest.

Het dorp Handel ontstond in 1220 met de bouw van een hoeve en heeft daardoor dit jaar de achtenswaardige leeftijd van achthonderd jaar bereikt. Het dorp moest tijdens winderige perioden beschermd worden door een Randwal om niet bedolven te worden onder het stuifzand. De Randwal is nog mooi intact.

Ik ben terug op het centrale plein van Erp. De mooie torenspits van Pierre Cuypers (K-*ui*-pers) is voorzien van een '*ui*', maar dat is een versiering die niets te maken heeft met de uitgebreide vollegronds teelt van prei en lente-*ui* in deze streek en de aanwezigheid van de knoflookpad.

Stippelberg

De Stippelberg is een beboste oase in een intensief akkerbouw gebied. Het vormt samen met de Nederheide ten zuiden en het Beestenveld ten noorden het grootste aaneengesloten bosgebied in Noord-Brabant.

De term 'stippel' duidt op zandduinen die stammen uit de tijd dat het gebied nog een heidegebied in de Peel was dat door overexploitatie muteerde naar zandverstuiving. Laat negentiende, begin twintigste eeuw werd het gebied ontgonnen en beplant met vooral grove den en Amerikaanse eik. Ten zuiden van de Nederheide vindt op grote schaal zandwinning plaats, met een aantal waterplassen tot gevolg.

Na een eerste kennismaking met het gebied tijdens een Rondje Gemert op de fiets, vandaag op maandag, 27 juli 2020, een wandeling. Startplaats is Natuurpoort Nederheide. Hotel Nederheide heeft zich het recreatieve deel van de zandwinningsplassen al toegeëigend (toegang tegen betaling). De buienradar heeft de motregen bewolking over het hoofd gezien, maar de druppels blijven binnen de perken. Het eerste deel van de wandeling loopt door de Nederheide met een mooi kronkelend wandelpad door redelijk chaotische bossen. Ik beklim de eerste 'stippel'. Op open plekken, waar de naaldbomen het loodje hebben gelegd, wordt wat aan herbebossing gedaan met zomereik. Maar wat zien ze er beroerd uit ondanks alle beschermende maatregelen.

Een hondje met zijn begeleider komen me tegemoet. Iets verderop ligt drie keer met tussenruimte van zo'n honderd meter een vieze hatseflats midden op het pad. Ofwel de hond, ofwel zijn baas is aan de schijt.

Het is niet alleen maar grove den wat de klok slaat. De afmetingen van de kegels verraden de aanwezigheid van

zwarte den en zeeden. De loofbomen bestaan vooral uit Amerikaanse eik. De kleur in het bos wordt verzorgd door vingerhoedskruid, lijsterbes, rankende helmbloem en de rode bosmier. En niet te vergeten de groene, rode en zwarte bessen van sporkehout, dat hier de voornaamste ondergroei vormt. Op één plek staan sporkehout en Amerikaanse vogelkers in innige omstrengeling en kan ik de verschillen nog eens goed in me opnemen.

Een open plek wordt gemarkeerd door een bord met de tekst: 'Boomfeestdagen, 15-18 maart 2016'. Ik weet niet wat ze hier geprobeerd hebben te planten tijdens dat feest, maar het is een en al opslag van grove den en sporkehout.

Bij het eerste de beste piepkleine heideveldje op de Nederheide staat warempel al wat struikheide in bloei. En het eerste bankje om hiervan te genieten. De bodem van een andere open plek is bedekt met grote plukken grijsgroen rendiermos onder jonge naaldbomen.

Het bos gaat over van grove den naar lariks en vervolgens naar de majestueuze douglasspar. De bodem onder één van de sparren is volledig bedekt met de kleverige dekschubben van gedesintegreerde kegels. Geen enkele andere boom toont dit verschijnsel. Is dit de favoriete boom van de familie eekhoorn of van de gebroeders specht die op zoek naar zaden de kegels uit elkaar peuteren?

Na het mooie kronkelige bospad over de Nederheide kom ik geleidelijk in de productiebossen van de Stippelberg met lange rechte paden, brede brandgangen en uniforme beplanting.

Langs de bosrand natuurlijk veel meer diversiteit in de bodembedekking: vlasbekje, boerenwormkruid, distels, zeepkruid, zelfs zandblauwtje. Afstrepen op de 'bucket list': vies ruikende valse salie en liggend walstro.

De Proefveldweg is beplant met indrukwekkende Amerikaanse eiken. Op één vermolmde boom na, want die laat op een prachtige manier zien hoe al het organische op

deze aarde tot stof zal wederkeren. Plots schiet achter mij een forse ree het pad over. Regelmatig wroetsporen van wilde zwijnen.

Ik zit weer volop tussen de 'stippels', steek een heideveld over en beklim de 'uitkijkstoppel'. Het is niet de hoogste 'stoppel', want daarop staat een lange paal met 'D'n blikken emmer'. Dit hoogste punt is gebruikt door Napoleon voor zijn driehoeksmetingen. Later werd de paal beklommen door de boswachter om brand op te sporen. De emmer (zonder bodem, anders blijft er water in staan) was bedoeld om de boswachter bij zijn bluswerkzaamheden van dienst te zijn.

Als de bodem begroeid is met schapenzuring, dan nader ik weer de bewoonde wereld. Ik steek de Ripseweg over die Milheeze met De Rips verbindt, naar het meer geciviliseerde deel van Landgoed Stoppelberg, met landhuis, rododendrons en grindpaden.

Toevallig gister nog eens de verschillen tussen de drie helmkruiden nagekeken: het staminodium is anders van vorm. Na eerder geoord helmkruid te zijn tegengekomen in wegbermen en gevleugeld helmkruid met zijn voeten in het water, staat hier in het bos knopig helmkruid.

Vóór het landhuis langs de Ledeboerlaan een open terrein bijna volledig bedekt met Jacobskruiskruid (ongetwijfeld een paradijs voor de zebrarups), maar omzoomd door een brede rand van Japanse duizendknoop. Las net in het Wagenings Universiteitsblad dat de bestrijding van deze exoot veel te wensen overlaat, helemaal nu duidelijk is geworden dat hij zich ook kan verspreiden via zaad door bastaardering met de Chinese bruidssluier (een Chinees-Japans complot!).

'Het zit erop' zegt een bankje, maar ik bekijk nog even een laan beplant met 'levensbomen' (*Chamaecyparis*). Kijk, dat vind ik dan wel weer origineel, om de Begrafenislaan te beplanten met 'levensbomen'.

Trouwens, het zit er nog lang niet op, want ik wil nog om de waterplassen heen. In eerste instantie levert dat niet zo veel

nieuws op. Ik raak zelfs door onduidelijke aanduidingen verzeild tussen de zandheuvelds en de transportbanden van de zandzuiger, en loop tegen een groot afsluithek aan, waar ik me gelukkig langs kan wurmen.

Maar aan de westkant wordt het weer interessant tussen de jonge begroeiing: hazenpootje, wilde peen, zomerfijnstraal. En aan de noordkant helemaal, want daar ligt heide, verrijkt met een snoer van ondiepe poelen om reptielen en amfibieën van dienst te zijn. Rond de poelen groeit bovenaan struikheide, verder naar beneden dopheide en nog lager een zone met heel veel kleine zonnedauw in bloei en moeraswolfsklauw.

Op het heideveld zie ik één koppeltje jeneverbes (gezinsuitbreiding kunnen ze vergeten) en opvallende struiken brem, niet met zwarte maar met grijze peulen. Het zouden wel eens schimmeldraden kunnen zijn. Een galmug gebruikt de peulen als larvekamer, bekleed met grijze schimmeldraden ('ambrosiagallen'). De volgende keer beter kijken!

Dan toch nog een perceeltje dooie bomen, en ik zoek meteen naar de letterzetter. Maar dit perceeltje is 'gewoon' dood omdat het in de fik heeft gestaan.

Kromme Rijn

Ik heb nog een stuk Kromme Rijn tegoed, namelijk van Odijk naar de Stadsbuitengracht van Utrecht. Dat is zo'n twaalf kilometer, een beetje weinig, dus beluit ik om het traject vice versa te lopen. Ik start op dinsdag, 4 augustus 2020, in Bunnik, bij het mooie Romaanse kerkje, loop eerst op en neer naar Odijk, en vervolgens op en neer van Bunnik naar Ledig Erf in Utrecht.

De hele route ligt op het Jaagpad, vlak langs het water. Aan de overkant mooie Bunnikse optrekjes met een bootje voor de deur. De oevers staan vol met groen-bloeiende bijvoet en brandnetels, geel-bloeiende guldenroede en grote wederik, paars-bloeiend harig wilgenroosje en grote kattenstaart, en wit-bloeiende gewone berenklaauw. Ik vertel hier alvast dat ik de dag na deze wandeling een ongekeerde allergische aanval heb moeten doorstaan. De verdenking valt op de onopvallend bloeiende bijvoet, alom tegenwoordig.

Bukkend loop ik eerst onder de spoorlijn Utrecht-Arnhem door en vervolgens onder de A12, waar een stobbenwal – een faunapassage bestaande uit boomstronken – klein wild de kans geeft ongedeed de snelweg te passeren. Toch zweeft een buizerd boven de A12 op zoek naar verkeersslachtoffers.

De gewone bereknaak wordt soms vervangen door engelwortel (ook met een grote buikige bladschede) of nog frequenter door pastinaak met zijn gele schermen. Af en toe kleine in het water liggende schiereilandjes van gele waterkers, waarvan slechts een paar planten in bloei staan. Overal klinkt nog het zielige gepiep van puberende meerkoeten. Waar een bosje tot aan de oever reikt staat een grote populatie van vruchtknotten van de gevlekte aronskelk, met rijpe rode vruchtjes.

Ik bereik het punt waar de Langbroekerwetering zich mengt

met de Kromme Rijn en draai om voor de terugtocht naar Bunnik. “*Wat saai*”, zou je zeggen, maar toch verandert een andere looprichting de kijk op het leven. Zo heb ik op de heenweg de Gelderse roos in volle vruchtdracht compleet over het hoofd gezien, en zijn de onbetekenende grasheuveltjes van zonet nu hindernissen geworden, bevolkt door uitgeslapen meppers van de Golfclub Kromme Rijn.

Ik ga in één ruk door richting Utrecht. Bij Bunnik zijn enkele eilandjes tussen de Kromme Rijn en een gegraven nevengeul bestempeld als Riviereilanden Reservaat. Over een afstand van ongeveer vijf kilometer zijn de oevers natuurvriendelijk ingericht, hetgeen ten goede komt aan flora en fauna. Hoe meer plantjes je kent, des te leuker wordt het om erop te letten. Een feest van herkenning, maar vaak ook nog met twijfel omgeven. Ik heb absoluut geen fotografisch geheugen, zeker niet voor bladvormen. Zo raak ik al in war door de oranje bloemen van een oeverplant, terwijl het toch gewoon groot springzaad (gele bloemen) is. [Later zal me duidelijk worden dat oranje springzaad een aparte soort is]. Bitterzoet klimt her en der in andere planten omhoog. Af en toe een bosje kaarsrechte populieren of een laantje van zieke essen. Utrecht is hard getroffen door de essentaksterfte. Ongeveer vijftien procent van de laanbomen zijn essen en moeten op termijn vervangen worden.

Ik bereik Landgoed Rhijnauwen. Het wordt drukker zowel te land door aangename horeca (Theehuis Rhijnauwen) als te water (kano’s die vanuit de rand van Utrecht een tochtje op de Kromme Rijn maken). Behalve het Theehuis Rhijnauwen en Kasteel Rhijnauwen (van dertiende-eeuwse ridderhofstad geëvolueerd tot hedendaagse jeugdherberg) ligt op het landgoed ook nog Fort Rhijnauwen, het grootste fort van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Eromheen wandelen kan, maar erdoorheen wandelen alleen met een gids.

Doodmoe zijn vele peddelaars die zichzelf hebben overschat. “*Meneer, hoe ver is het nog naar het theehuis?*” “*Niet zo ver*

meer, maar dan moet je ook nog terug.” En ik ga ze echt niet slepen, al zit ik dan op het Jaagpad.

Naast Landgoed Rhijnauwen ligt Landgoed Amelisweerd met twee buitenplaatsen, Oud-Amelisweerd en Nieuw-Amelisweerd. In het water een vernuftig instrument dat met geluidsgolven continu het debiet van de Kromme Rijn meet. Tenslotte is de Kromme Rijn de ‘kraan van Utrecht’, die alle stadsgrachten en kanalen moet doorspoelen en van vers water voorzien. Landhuis Oud-Amelisweerd was twintig jaar lang een museum met onder andere een uitgebreide collectie van Armando. Ik ben heel lang geleden één keer binnen geweest vanwege een bijzondere tijdelijke tentoonstelling van een diverse groep kunstenaars met ‘Groenten’ als gemeenschappelijk thema. Dan begrijp je wel dat de komkommer de hoofdrol speelde. Na een faillissement heeft het landhuis sinds een jaar een pop-up museum met wisselende tentoonstellingen. Landhuis Nieuw-Amelisweerd heeft een woonbestemming en is opgesplitst in een aantal appartementen.

Ik ga onder de A27 door (die ondanks vele protesten dwars door het westen van landgoed Amelisweerd loopt) en kom bij een splitsing van de Kromme Rijn, waar een ronddraaiende Jaagpaal op de oever is blijven staan. Deze diende als hulpmiddel om boten de bocht om te trekken. Was het jaagpaard op het jaagpad te voortvarend (toepasselijk woord hier!), dan klonk het van schipper naar jager: *“Kalm aan, dan breekt het lijntje niet”*.

Bij deze splitsing ligt botenverhuur Rijnstroom, de oorsprong van het drukke bootverkeer, gelukkig bijna uitsluitend ongemotoriseerd, of hooguit fluisterend. Hier ligt ook het Zwembad Krommerijn, een modern bad dat medio vorige eeuw het oude bad van badmeester Timp heeft vervangen. Het oude bad stond in open verbinding met de Kromme Rijn en met de inundatiekanalen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Ik wandel onder de Laan van Maarschalkerweerd door en loop even iets lager dan het waterniveau. Hoe noemen ze dat ook alweer? Oh ja, een Mozesbrug.

Vervolgens langs Stadion Galgenwaard, langs Fort Lunet 1, onder de Waterlinieweg door, en dan door het Krommerijnpark. Er huist een flinke groep volwassen witte soepganzen met slechts een enkel kuiken. Dat is wel heel karig. Wat is er met de rest gebeurd? Eendagskuikens? Heel veel heelblaadje in de oeverbegroeiing, en in een hek klimt en bloeit de bosrank.

Ik bereik het officiële eindpunt, waar de Kromme Rijn de Stadsbuitengracht instroomt bij Ledig Erf. Ik weersta de horeca met dezelfde naam, want moet nog terug naar Bunnik. Ik houd de moed erin als ik op het Jaagpad het bordje zie met 'Leukste wandelroute 2015'. Het Kromme Rijn Pad is over zijn hele lengte van een kleine dertig kilometer, van Wijk bij Duurstede tot aan Ledig Erf in Utrecht, ook nu nog een absolute aanrader.

Oude IJssel

Zes jaar geleden wandelde ik al eens langs de Oude IJssel tussen Doesburg en Laag-Keppel. Mijn conclusie was dat het een mooi gebied was om nog eens uitgebreider te verkennen op de fiets. Vandaag zal het zijn, tropisch warme vrijdag, 14 augustus 2020. Marita vindt me mesjogge, maar in de tropen deden we toch ook aan sport, al was het dan 'jolly jogging' met de biertruck als beloning aan de finish.

Eertijds liep ik in Doesburg tegen het 'Musée Lalique' aan, nu ligt mijn start bij Streekmuseum De Roode Toeren, waarover straks iets meer.

Doesburg – Hanzestad sinds 1447 – heeft een mooi centrum met een middeleeuws stratenpatroon. Kleine steegjes lopen van het pleintje rond de Martinikerk met de hoge toren naar het pleintje rond de Waag uit 1478, waar handelaren hun koopwaar moesten laten wegen voor vaststelling van de belasting. De Waag diende ook vanaf het begin als Stadsbierhuys, zodat het in het 'Guinness Book of Records' te boek staat als oudste horecagelegenheid van Nederland. In één van de oude straatjes hangt nog een 'wijde gaper' aan de muur. Mocht hij in de huidige beeldenstorm moeten verdwijnen (bijvoorbeeld omdat hij lijkt op Mark Rutte), dan graag toevoegen aan de mooie collectie 'gapers' in het Zuiderzeemuseum.

Ik fiets de stad uit en passeer de Lage Linie. Doesburg blijkt rond 1700 te zijn versterkt met een Lage Linie aan de zuidkant en een Hoge Linie aan de oostkant. Ontwerp van Menno van Coehoorn. Onderdeel van de kleine waterlinie langs de verzande IJssel van Westervoort tot Doesburg. De bouw duurde bijna dertig jaar, maar de linie is nooit gebruikt. In de berm bloeien hemelsleutel en bijenbrood. Ik passeer het dorp Drempt en geniet van de landelijke omgeving. In het

ene weiland spelen enkele hazen, in het andere zitten een drietal buizerds elkaar de maat te nemen. Een kip met een tiental kuikens scharrelt langs de weg. Wijngaard 't Heekenbroek lijkt een goede oogst te krijgen. Het heeft een afdeling rood en een afdeling wit.

Het is een beetje heig. In de bossen bij Hoog-Keppel lijkt het wel herfst. Om verdamping te beperken in deze droge, warme periode laten bomen massaal hun blad vallen.

Ik passeer de Rode Beek, maar die is bijna dichtgegroeid: het is één van de maatregelen om de doorstroming te beperken en water langer de tijd te geven om te infiltreren. Twee roofvogels 'keffen' naar elkaar, de een dichtbij, de ander veraf, maar ik krijg ze niet te zien en tast in het duister over hun identiteit.

Regelmatig staan er twee meter hoge betonnen palen langs de weg, waarschijnlijk de grensmarkering van een landgoed (Hekenbroek, Ulenpas?), maar de tekst is door verwerking onleesbaar geworden. Jacobsladders hangen tussen de bomen naar beneden.

In de bosrand een overdaad aan groot heksenkruid. En klein springzaad laat zien best groot te kunnen worden. Het is weer de tijd van de straatverkoop van kalebassen en pompoenen.

Ik raak aan de buitenwijken van Doetinchem. Om aan mijn kilometers te komen heb ik een extra lus van twintig kilometer toegevoegd via Zelhem. Twee keer fiets ik tussen Zelhem en Doetinchem een stukje over een breed, kaarsrecht fietspad: een voormalig spoorlijntje tussen deze twee plaatsen.

Bij het Geboortebosje in Zelhem zie ik voor me dat zwangere daklozen hier in alle rust onder de bomen kunnen bevallen, maar blijkbaar zijn hier geboortebomen geplant voor kinderen die gewoon thuis of in het ziekenhuis ter wereld zijn gekomen. Ik vind dit een riskante business, want het geboorteboompje zal maar doodgaan of een enge ziekte

krijgen. Ik heb vele pogingen tot herbebossing gezien, en het succespercentage is bedroevend laag.

Op een groot veld lelies verschijnen net de eerste bloemen, maar het gaat waarschijnlijk puur om de volgende generatie ondergrondse bollen. Enkele spiegelgladde akkers kunnen alleen maar toebehoren aan een voetbalveldkwekerij.

Ik passeer het gehucht IJzevoorde en dan Landgoed en Kasteel Slangenburg, waar ik al eens eerder wandelde. De Benedictijnen hebben er hun Sint-Willibrordsabdij, Kasteel Slangenburg is hun gastenverblijf, en daartussen ligt een Natuurbegraafplaats om te genieten van de Achterhoekse natuur met de zegen van de Benedictijnen en de belofte dat je nooit geruimd zal worden. In de bosrand staat een grote populatie van hengel, een halfparasiet op boomwortels (en een urn met as is ook niet te versmaden).

Al met al heeft dit voorspel vier uur geduurd vóór ik in Doetinchem op de IJsseldijk beland. De oevers zijn begroeid met rietkragen, versierd met reuzenbalsemien, watermunt en enkele hennepnetels. Ertussen ook de indrukwekkende moerasmelkdistel.

Twee keer word ik van de Oude IJssel weggeleid voor een kleine lus. De eerste vanwege de privacy van Kasteel Keppel, en vervolgens bij Landgoed Mulra om de natuur langs de dijk te ontzien. Ik fiets op mijn gemakje terug naar Doesburg.

Even nog over Streekmuseum De Roode Tooren. Het kleine gratis museum bezit een nog 'werkende' tabakskerverij uit 1894 van de firma Wijers/van der Meulen. Ruwe tabak kwam vanuit Azië of Zuid-Amerika via Rotterdam binnen in balen van honderd kilo. De balen werden eerst 'uitgeplukt en ingevocht'. De volgende dag konden de soepele bladeren in de kerfmachine worden gesneden en vervolgens gedroogd in de droogtrommel tot het gewenste vochtgehalte. Dan zeven, afwegen en verpakken.

Dit moet ik even zien, want hoewel mijn opa Douwe Ligthart (1863–1943) in 1937 zijn carrière van vijfenvijftig jaar bij

Douwe Egberts in Joure eindigde als beroemde koffieproever (tegenwoordig ben je dan 'dégustateur'), begon hij in 1882 op negentienjarige leeftijd bij D.E. als tabakskerver. Misschien dat hij het kerven nog even met de hand heeft gedaan, maar hij zal weldra aan zo'n kerfmachine hebben gestaan.

Ik druk op de rode knop en de aandrijfriemen van de kerfmachine en de droogtrommel beginnen te lopen. Een pop (totaal geen gelijkenis met mijn opa!) staat bewegingsloos toe te kijken. Ik zie in gedachten mijn opa de tabak in de richting van de snijmessen duwen om uiteindelijk te eindigen in een pakje Echte Friesche Heerenbaai.

Kruishaarderpap

Een Klompenpad van vijftien kilometer, waarvan enkele kilometers door de bebouwde kom van Nijkerk. Dat doen we maar niet. In plaats daarvan start ik op dinsdag, 18 augustus 2020, bij Sportpark De Burcht en compenseer de overgeslagen kilometers door de routeverkortung twee keer af te leggen (een '8' in plaats van een '0').

Zodoende zit ik meteen op mooie landelijke weggetjes en langs de randen van weilanden en akkers (dat is de 'Heren en Dames Klompenmakers' wel toevertrouwd).

De hennepnetels en aanverwante lipbloemigen bloeien in alle glorie, maar ik heb de verschillende soorten nog niet helder op mijn netvlies. Er zijn vele maneges in deze contreien, dus veel paardenpoep op de paden. Maar dat vind ik minder erg dan hondenstront. En dat heeft alles te maken met een herbivoor tegenover een carnivoor dieet.

Langs een manshoog maisveld de gebruikelijke onkruiden zoals melganzevoet, perzikkruid en zwarte nachtschade. Haagwinde kruipt vanuit de berm in de mais omhoog. Een houtwal van meidoorn en een enkele Gelderse roos heeft een ondoordringbare ondergroei van bramen (bramenplukkers hebben dit jamparadijs nog niet ontdekt). De meidoorn is dicht behangen met lange slierten hop, een mengsel van mannelijke en vrouwelijke planten. Ieder jaar sterven de bovengrondse delen volledig af en moet de plant opnieuw beginnen (hup hop!) en omhoog klimmen vanuit de overblijvende ondergrondse delen.

Een droge sloot langs de doorgaande weg staat vol met harig wilgenroosje, egelskop, watermunt, hennepnetel en komkommerkruid. De bessen van lijsterbes, Amerikaanse vogelkers, vlier en kamperfoelie trekken de aandacht.

Via een mooie beukenlaan van het uitgestrekte Landgoed

Oldenaller kom ik bij Hoeve Deuverden, daterend uit begin negentiende eeuw. Bij de hoeve staat een gerestaureerde potstal. Deze potstal, waar de schapen vroeger 's nachts verbleven en de kostbare mest werd verzameld om de akkers te bemesten, is nu een plek voor wandelaars en fietsers om even uit te rusten. Je zou er desnoods kunnen overnachten, maar waag het niet om er mest achter te laten. Er hangt een waarschuwingsbordje: 'Als we je hier betrappen op plassen of vervuilen heb je een probleem!!!'

Ik neem de routeverkortung langs de Kruishaarsche Heide. Hier liggen geen aaneengesloten heidevelden, maar de verspreid liggende plukken struikheide en dopheide bloeien alsof ze een verloren jaar moeten inhalen. Ook in de zone met permanente schapenbegrazing lukt het niet om de berkenopslag te beteugelen. Het lijkt alsof Kleinduimpje flinke aardappelen heeft gestrooid om de weg naar huis terug te vinden, maar het zijn giftige gele aardappelbovisten die uit de bodem opduiken.

Het laatste stuk van de routeverkortung gaat door landbouwgebied. Te midden van een groepje jonge koeien loopt er één met een groene beugel door haar neusgaten: een hardnekkige 'duim'zuiger, die een aanslag doet op de spenen van haar leeftijdsgenoten. Die lopen hard weg vanwege de stekelige beugel. Groepen spreeuwen dansen tussen de koeien en hun vlaaien.

Bij een woonhuis zitten in een kippenhok een stel bijzondere 'kippen': zijdehoenders. Ze hebben geen verenpak, maar een pluizige vacht, zodat ze niet kunnen vliegen. In de middeleeuwen werden ze verkocht als een kruising tussen konijn en kip. Ik neem het woord niet snel in de mond, maar dit zijn schattige beestjes.

Ik verlaat de routeverkortung en zit nu weer op de normale route, het bovenste rondje van de '8'. Hier ligt de Kruishaarse Berg, waar dit Klompenpad naar is vernoemd. Een raadselachtig geheel. Een akker omgeven door aarden wallen,